

Beder Tibor

A magyar-örmény identitás lényege

1. Arra a kérdésre, hogy ki is vagyok én, utolsó könyvemben válaszoltam: örmény és német gyökerekkel is rendelkező **székely-magyar**. A hangsúly a magyarra alapozó székelyen van. Földrajzi értelemben Kárpát-medencei, ezen belől erdélyi, tovább szűkítve a kört székelyföldi, szüleim révén pedig Alsó- és Felső-Háromszéki székely-magyar.

Amint említettem, van bennem örmény rész is, amelyet szívesen felvállalok. De másképp élem meg ezt egy örményországi, csak örményül tudó szemlélyel szemben, mint egy regáti, csak románul beszélővel és megint másképp egy Magyarországon élő újonnan betelepült magyarul is beszélő örménnyel. Belőlük hiányzik valami, ami bennünk magyar-örményekben megvan. Ebben a valamiben benne van annak a sokszáz évnek a sikeres és kevésbé sikeres, békével és háborúkkal terhelt története is, amit közösen éltünk meg e szűk hazában magyarok, székelyek és az ide települt örmények. Ebből a hármas csoportból jött létre, született meg Erdély földjén ez az új entitás, amelyet magyar-örményeknek nevezünk.

Ma már csak néhány száz van belőlük, legtöbb Gyergyószentmiklóson, valamint kevesebben a hajdani örmény fővárosban Szamosújváron, Erzsébetvárosban, Csíkszépvízen. A többi magyar-örmény Erdély különböző helységeiben talált otthonra. A trianoni békediktátum után az erdélyi magyar-örmények egy része ismét vándorbotot vett a kezébe és a román

uralom elől kitelepedett Magyarországra. Itt akadt egy cselekvő ember, az erzsébetvárosi gyökerű dr. Issekutz Sarolta személyében, aki Budapesten létrehozta az *Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületet*, amelynek igen nagy szerepe van a magyar-örmény identitás megtartásában Kárpát-medence szerte.

Beder Tibor

Másképpen fogalmazódik meg bennük a haza és ország fogalma is. Az erdélyi magyar-örmények egy része egy új haza reményében települt át Magyarországra. Mert a haza egy olyan hely, ahol a nyelv is otthon érzi magát, ahol nem korlátozzák használatát és nem küldik mindig a második helyre. Ezért hát minden magyar hazája anyanyelve is egyben. Az ilyen hazát magának érzi, büszke rá és kész áldozatot hozni érte. Mint ahogy tették az 1848-as forradalom idején a magyar-örmények, akik a közkatonáktól a tábornokokig álltak ki a magyar szabadság mellett. Ezért Örményország számukra egy ország, a haza pedig a magyar nyelv, amely bennük van. Így hát ők se nem magyarok, se nem székelyek, se nem örmények, hanem csak így egyszerűen **magyar-örmények**. Vigyázzunk hát rájuk, hogy még sok száz éven át maradjanak meg ebben az állapotukban.

2. Gyulafehérvártól északra, nyolc kilométerre, a Maros jobboldali teraszán áll a *Jékely* által gyönyörű versben megörökített marosszentimrei gótikus református templom. Úgy áll ott figyelmeztően, akár az örmények szent hegye, az

5165 méter magas Ararát a török állam területén. A marosszentimrei templomot a Nagyszében ostromára induló *Mezid bég* török serege felett aratott 1442-es győzelem emlékére emeltette a kereszténység ünnepelt hőse, *Hunyadi János*.

A kis templomnak ma már nincsen gyülekezete, a hajdani magyarság már rég kihalt, még mutatóban sem akad egy a faluban. A templom falai omladoznak, ablakai és kövei töredezettek, harangja pedig már rég nem hirdeti Hunyadi János 1456-os nándorfehérvári diadalát, melynek emlékére a pápa világszerte elrendelte a déli harangszót. Ha a marosszentimrei templomra gondolok, mégsem a romlás fájdalmát érzem benne, hanem az 575 évvel ezelőtti győzelem mámorát.

Tudom, hogy közöm van hozzá, olyanformán, ahogy az elfoglalt és megszállott Kolozsvárhoz és Szamosújvárhoz is, hiszen köveikben, faragványaiban beépültek elődeink álmai is. Ezek az álmok pedig azt sugallják, hogy mi nemcsak múltjában, régi épületeiben, omladozó szentegyházaiban, a világtól elzárt falvaiban és árva temetőiben vagyunk jelen Erdély földjén, hanem az itt élő közel kétmillió magyar és az általuk virágzó magyar kultúra okán is.

Ez a kis templom arra figyelmeztet, hogy ha elődeink álmát meg akarjuk valószínűsíteni, úgy csak a győzelemre kell összpontosítanunk. És ebben mindenkinek a maga lelkiismerete szerint kell eljárnia.

Hogy van az, hogy ahányszor csak átmegegyek Marosszentimrén és megpillantom az omladozó falu gótikus református templomot, átjár az otthonosság érzete, és sokkal jobban érzem magam itt, mint egy hasonló nagyságú erdélyi román faluban?! Mert itt van valami, ami a másik faluból hiányzik. És annak a valaminek a

neve: többlet. A többlet itt repdes a levegőben, az elhagyott templom köveiben, üres ablakaiban, a kérdéseinkben, a szívünkben és a lelkünk mélyén.

Több alkalommal, a kilencvennyolc éves korában meghalt édesanyám szülőfaluja, Lisznyó és a hegyoldalban fekvő temető jut az eszembe. Immár húsz éve is elmúlt annak, hogy halottak napján minden évben kimentünk a „sírokhoz”, ahogy ő nevezte, hogy az elődök sírján elhelyezzük a kegyelet és emlékezés virágait. Köztük anyai dédapám *Bedő Károly*, volt járási szolgabíró és felesége, dédnagymám *Zárug Mária* örmény származású tanítónő sírjára, aki 1828-ban született és 1896-ban, 68 éves korában halt meg. Csak felnőtt koromban eszméltem rá - az erdélyi örmény településeket, Szamosújvárt, Erzsébetvárost, Gyergyószentmiklóst és Szamosújárt járva - , hogy Zárug Márián keresztül nekem is közöm van az örményekhez. Nagyapám, *Bedő Tivadar*, aki ráeszmélésem előtt pár évvel, 87 éves korában halt meg, a sírba vitte édesanyja, Zárug Mária személyére, létére, eredetére vonatkozó minden információt, és a családi iratok között sem találtam egyetlen rá vonatkozó mondatot sem. Mindent, amit róla tudok, az 1903-ban született édesanyámtól hallottam, akinek születése előtt hét évvel dédnagymám már halott volt.

Ő az uzoni *Temesvári* báró testvérének leánya volt. Gyergyószentmiklósról származott. Uzonban házi tanítója volt a Temesvári gyermekeknek. Itt ismerkedett meg dédapámmal, aki Lisznyóba vitte férjhez. Lám dédnagymám születésekor (1828), 189 évvel ezelőtt a család és az egész örmény közösségnek a nyelve az örmény volt, ami azután fokozatosan elmaradt és helyét a magyar nyelv foglalta

el. Ha mai világunk forgatagára gondolok, úgy unokáim igen távol kerülhetnek hajdani örmény őseiktől. Mégis ahányszor csak ott vagyok a temetőben, a legszebb virágokat mindig az ő sírjára helyezem és elhalt őseim közül őt érzem a legközelebb magamhoz, mert ő a sokat szenvedett, hazánkban letelepült örmény népet idézi nekem, azt, amely magyarrá válása után is ragaszkodott őseihez.

3. A világ minden részén találkozunk velük. Őseik a királyszékes Aniban, Örményország akkori fővárosában laktak.

Kiűzetésük után először a Krím-félszigetre mentek, amely akkor a keresztény genovaiak fennhatósága alatt állott. Ott több helységben telepedtek le, de a tatár betörések miatt Lengyelországba és Moldovába menekültek. Kezdetben ott jól ment a dolguk, később azonban a moldvai vajdák arra akarták kényszeríteni őket, hogy hagyják el vallásukat, nyelvüket és szokásaikat. Az örmények inkább Moldovát hagyták el.

Talán nincs még egy nép a zsidókon kívül, melynek történelme jobban tükrözné a megmaradásért folytatott szívós küzdelmet. A K.e 612-ben alakult örmény rabszolgatartó állam hatalma csúcspontján a Káspi tengertől a Földközi-tengerig terjedt. Ázsia e térségének a legjelentősebb állama volt, amely az Ázsia felől a Földközi-tenger felé vezető legfontosabb kereskedelmi utak csomópontjában feküdt. Épp ez okozta a vesztét is.

Perzsa, makedón, hellén, római, majd ismét perzsa, majd arab, török uralom alá került. Az 1555-ben kötött török-perzsa egyezmény értelmében keleti részét Perzsiához, a nyugatit Törökországhoz csatolták és majd csak 363 év elteltével, 1915-1920-as években alakult újra Örményország a Szovjetunió fennhatósága

alatt. Igazi függetlenségét csak a szovjet birodalom szétesése után nyerte vissza. A hajdani főváros Aniköy (Anifalva) néven ma már Törökország területén fekszik. Ugyancsak ide került az örmények szent hegye, az Ararát is és a hajdani Örményország közepét jelölő Van tó is.

4. Ha jól számítom, 762 éve annak, hogy az erdélyi örmények őseit elűzték Ani városából. Dédnagymamám révén én a 39. generációhoz tartozom (száz évre öt generációt számítva) és még mindig ott van bennem az örménységhez való tartozás tudata is. Mindezt egy pár látható jelnek tulajdonítom: a lisznyói temető sírkövének, amelyen ott van Zárug Mária neve is, édesanyám pármondatos visszaemlékezésének és az erdélyi örmény településeknek. Mert csak ez maradt meg belőle, de ez elég, hogy segítségével egy régmúlt világot építsék fel magamnak. Ebben segítenek az itt élő magyar-örmény közösségek önismereti és önmegtartó rendezvényei.

Meddig él az ember és hogyan él benne a többlet, amit génjeiben hordoz?! Hogyan él bennem az örménység?

Az ember addig él, amíg meg nem hal, de még utána is fennmarad útódai, rokonai, ismerősei emlékezetében, amíg ők is meg nem halnak. Az idő rostáján mindenki kihull egyszer, de a közösség, melynek cselekvő tagja volt valamikor, nyelvében, szokásaiban, cselekvéseiben, vagy csak tudatában tovább élte mindenkit. Olyanformán, ahogy bennem is tovább él dédnagymamám emléke. Erdélybe érkezésükkor anyai részről való dédnagymamám ősei örmények voltak, később örmény-magyarokká, majd a századfordulóra (1800) magyar-örményekké váltak, hogy bennem székely-magyarrá lényegüljön. De Zárug Mária révén van bennem

örmény rész is, ettől jobban érzem magam és lélekben gazdagabb vagyok, mert őáltala nekem is közöm van az örmények több évezredes kultúrájához, amely a megmaradásért vívott szívós küzdelem példaképévé magasul előttem.

Ha évente egyszer-kétszer megállok a több mint kétméteres sírkő előtt, hogy virágot helyezek reá, a marosszentimrei református templom tornya jut eszembe, amelyet a magyarok győzelmére emeltek öt és félszázad évvel ezelőtt.

„Drága Dédnagyamám! – mondom neki. Ez a sírkő, melyet a Te neveddel is megjelöltek, akárcsak a marosszentimrei templom tornya, a győzelmet hirdeti. A Te

győzedelmedet is. Hiszen Te nem haltál meg, mivel bennem újra élsz, és 9 unokám és két dédunokám közül, akik neked szépunokáid, majd csak találok egyet, aki tovább viszi az emlékezés fonalát. Sokat segíthetsz majd abban a küzdelemben, melyet létünkért és megmaradásunkért folytatunk Erdély földjén, nap mint nap. Mert míg csillag lesz az égen, fű a mezőn, amíg az erdőben fa nő és a Nap koronája világít ránk, jogos küzdelmünket nem adjuk fel. Örökké élj hát bennünk és Isten is éltesse drága Dédi.”

Csíkszereda, 2017. szeptember 29.

Beder Tibor

(2008. március 21.)

Kerek évforduló – 150 évvel ezelőtt született

Urmánczy Nándor hagyatéka

Hitt Magyarország feltámadásában

Fekete István szerint egy ember addig él, ameddig emlékeznek rá. Urmánczy Nándor élen járt a Trianonban megcsonkított, lelkiileg megtört Magyarország újraélesztésében. Több mint 600 szoborcsoport felállítás mellett pályázatainak születtek a „Hízszekek Magyarország feltámadásában”, vagy a „Csonka Magyarország nem ország” jelmondatok.

Urmánczy Nándor gondolkodását akkor értjük meg igazán, ha életútját a maroshévízi *Czirják Károly* kutatásai alapján követjük. Az Örményországból származó család a XIII. században betörő szeldzsuk törökök elől Perzsiába menekült, ahol az Urmia-tó melletti, azonos nevű faluban telepedett le. Több évszázad múltán a lengyelországi Lemberg, mai nevén Lvov (Ukrajna) városába költözött, a család egyik ága itt vette fel az *Urmánczy* nevet. A XVII. században Erdélybe települtek, majd Gyergyó-Topliczán (Maroshévíz)

kötötték ki, 1868. október 1-jén itt született Urmánczy Nándor.

A cseperedő ifjú komoly tanulmányokat folytatott. Anyanyelvi szinten beszélt románul, angolul, németül, franciául, jogi diplomája birtokában pedig főszolgabíró lett. Munkája mellett közfeladatot is vállalt, megjelent írásaiért az Erdélyi Kárpát Egyesület ki is tüntette. Maroshévízen ő alapította az első állami iskolát, valamint az első helyi újságot, míg családjá az egyik házukban nyitott kórházat, és állta az orvosok, asszisztensek egy részének